

УДК 377.1

*Якимович Т.Д., канд. пед. наук, ст. н. сп.,
доцент Львівського навчально-наукового центру професійної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова
Львів, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ СТРУКТУРУВАННЯ ДИДАКТИКИ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

***Анотація.** Проаналізовано структуру професійно-практичної підготовки як педагогічного процесу: цілі (навчальна, розвивальна, виховна), зміст, принципи, методи, форми та засоби. Обґрунтовано, що принципи під час професійно-практичної підготовки набувають особливих рис та конкретизуються. Зміст професійно-практичної підготовки визначається структурою навчального процесу та структурою виробництва, до якої належать суб'єкти (люди) та об'єкти праці (засоби та предмети праці), виробнича технологія і людська праця. Встановлено, що основою для класифікації методів є джерело передача знань, структура особистості, ступінь продуктивності, дидактичні задачі. Типи занять визначаються дидактичними цілями, а також і логікою формування вмінь*

***Ключові слова:** мета навчання, принципи навчання, зміст навчання, знання, вміння, методи навчання, форми навчання.*

***Yakymovych T., PhD (Pedagogy), Senior Scientist, Researcher**
Associate Professor of Lviv Educational and Scientific Center of Professional Education
M.P. Dragomanov NPU, Lviv, Ukraine*

CONCEPT OF STRUCTURING DIDACTICS OF PROFESSIONAL AND PRACTICAL TRAINING

***Abstract.** The structure of professional-practical training as a pedagogical process is analyzed: goals (educational, developmental, developmental), content, principles, methods, forms and means. It is substantiated that the principles during vocational training acquire special features and are specified. The content of vocational training is determined by the structure of the educational process and the structure of production, which includes subjects (people) and objects of labor (means and objects of labor), industrial technology and human labor. Found that the basis for classifying methods is the source of knowledge transfer, the structure of the personality, the degree of productivity, didactic tasks. Types of classes are determined by the didactic goals, as well as the logic of the formation of skills.*

***Key words:** purpose of learning, principles of training, content of training, knowledge, skills, methods of training, forms of training.*

У вітчизняній педагогічній науці спостерігається активний розвиток професійної педагогіки – галузі, що вивчає закономірності навчання людини професії і формування професійно важливих та соціально значимих якостей особистості фахівця. Дидактика – частина педагогіки, яка розробляє теорію навчання. Дидактика професійного навчання вивчає сутність процесу навчання, зміст освіти, закономірності й принципи, методи, форми та засоби навчання.

Дидактика професійно-практичної підготовки це педагогічна теорія навчання, що вивчає сутність, закономірності й принципи професійно-практичної підготовки, дає наукове обґрунтування її змісту, методів і організаційних форм. Для її наукового становлення велике значення має психологія праці, технічні науки, організація виробництва та праці [4].

Дидактика розглядає свій об'єкт навчання в першу чергу, як особливий вид діяльності, спрямованої на передачу підростаючим поколінням культури або соціального досвіду.

Предметом дидактики на всіх етапах її розвитку був зміст навчання і організація процесу, що забезпечує оволодіння цим змістом, а саме:

- визначення мети і завдань навчання;
- окреслення змісту освіти відповідно до вимог суспільства;
- виявлення закономірностей процесу;
- обґрунтування принципів і правил їх реалізації;
- вироблення організаційних форм, методів і прийомів навчання;
- забезпечення навчально-матеріальної бази, засобів навчання.

Завдання дидактики полягають в тому, щоб:

- описувати і пояснювати процес навчання і умови його реалізації;
- розробляти досконалішу організацію процесу навчання, нові системи навчання та технології навчання.

Частковим виявленням дидактики професійно-практичної підготовки є *методика професійно-практичної підготовки* (за певною професією), яка формується на основі наукового узагальнення авторських методик.

Структурними елементами професійно-практичної підготовки як педагогічного процесу є ціль (мета), зміст, принципи, методи, форми та засоби. Ціль як початковий компонент процесу навчання спрямована на те, щоб учень і педагог виробили і уявили кінцевий результат своєї взаємодії. Педагогічна ціль – передбачення педагогом і учнем результату взаємодії у формі узагальнених розумових утворень, у відповідності з якими добираються і узгоджуються всі інші компоненти педагогічного процесу.

Ієрархія педагогічної мети така: мета суспільства (соціальне замовлення); загальна мета функціонування педагогічної системи; мета навчального процесу, що протікає в його елементарних формах (урок, заняття тощо).

Основна ціль навчання полягає у засвоєнні поколінням, що зростає, основ соціального досвіду, набутого людством протягом його історії (М. Скаткін, В. Онищук). Виділяються об'єктивні та суб'єктивні цілі навчання. До об'єктивних цілей загальної освіти відносяться: оволодіння загальними знаннями, загальна підготовка до практичної діяльності та формування світогляду, а професійної – оволодіння професійними знаннями, підготовка до творчої роботи, практичне оволодіння методами, засобами і формами, специфічними для даної та споріднених спеціальностей, формування переконань з урахуванням специфіки даної професії. Суб'єктивні цілі освіти полягають у розвитку мислення та пізнавальних здібностей учнів, розвитку культурних потреб, мотивації, пізнавальних інтересів і формуванні навичок самоосвіти.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

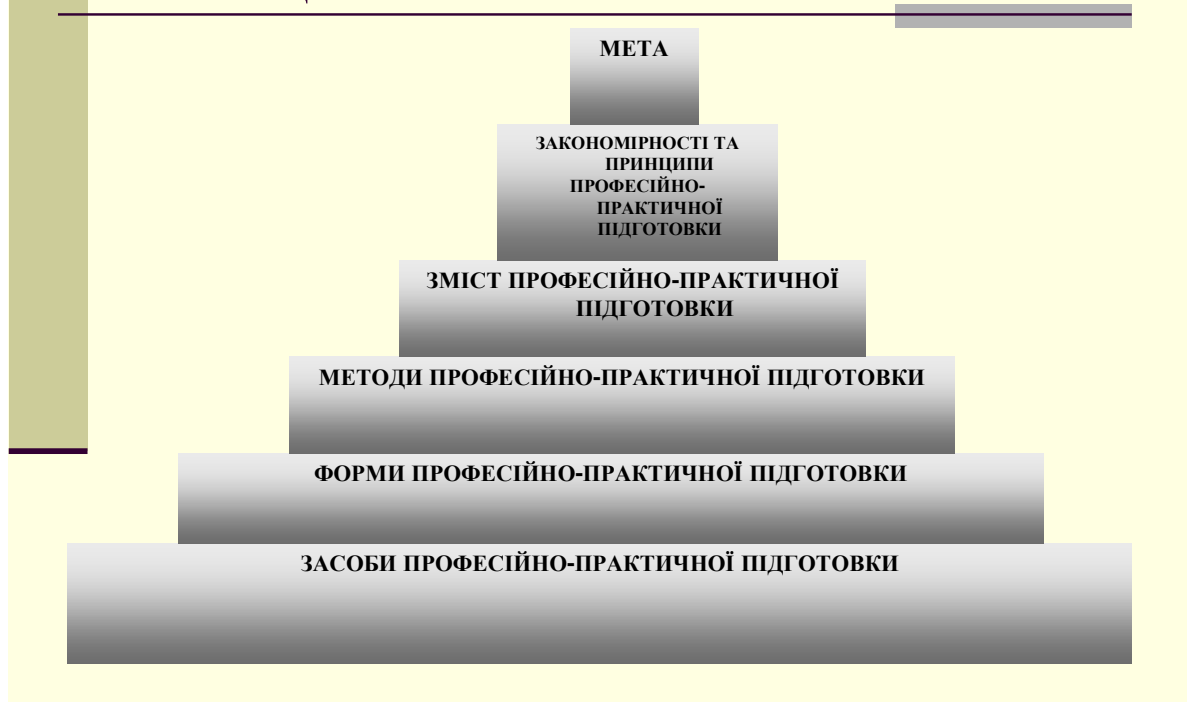

Рис.1. Структура професійно-практичної підготовки

Результатом професійної підготовки майбутніх фахівців є досягнення освітніх, розвивальних, виховних та навчальних цілей [2].

Освітня ціль полягає у тому, щоб забезпечити гнучку і дійову соціалізацію особистості до змінних обставин життєдіяльності і сьогодення, підготувати робітника до виконання професійної діяльності певного рівня кваліфікації, удосконалення професійної кваліфікації шляхом самоосвіти.

Розвивальна ціль полягає у розвитку професійно важливих якостей майбутнього фахівця (професійної мови, мислення, здібностей, сенсорної, рухової, емоційно-вольової сфер)

Виховна ціль полягає у тому, що в процесі навчання формуються етичні і естетичні уявлення, система поглядів, норми професійної поведінки, потреби, мотиви діяльності, цінності і ціннісні орієнтації, світогляд.

Навчальна ціль полягає у формуванні в учнів системи знань, вмінь, навичок для виконання професійних функцій, за допомогою відповідних форм, методів та засобів навчання

Отже, метою професійної підготовки, загалом, і професійно-практичної підготовки, зокрема, є розвиток важливих для професійної діяльності здібностей майбутнього фахівця, виховання потреб і мотивів, пов'язаних з професією, формування професійних знань, умінь та навичок.

Напрями досягнення цих цілей визначаються основними нормативними положеннями, передумовами певної науки, теорії, концепції – принципами. У педагогіці вони є критеріями визначення змісту, форм і методів навчання. Окрім того, під час реалізації мети необхідно враховувати педагогічні закони і закономірності.

Цілісність та відносна самостійність педагогічного процесу забезпечується *педагогічними принципами*, які визначають його структуру, функціональність та технологічність. У професійній педагогіці під принципами навчання слід розуміти конкретні рекомендації щодо шляхів досягнення цілей навчання майбутніх фахівців на основі об'єктивно існуючих закономірностей. Ці рекомендації стосуються регулювання різноманітних аспектів дидактичного процесу, з'ясування провідних тенденцій навчання учнів, розв'язання суперечностей цього процесу і умов досягнення успіхів у навчальних закладах.

Дидактичні принципи, або принципи навчання – це вихідні керівні положення, нормативні вимоги до організації та здійснення дидактичного процесу, які мають характер загальних вказівок, правил і норм та впливають із закономірностей процесу навчання. Вони є критеріями визначення змісту, форм і методів навчання.

Деякі принципи у професійній підготовці набувають особливих рис та конкретизуються. Наприклад, принцип *поєднання теорії з практикою* можна конкретизувати як принцип взаємозв'язку теоретичного і практичного навчання. Під час теоретичного навчання цей принцип працює від теорії до практики (вивчення кожної з тем навчальної програми супроводжується закріпленням пройденого матеріалу практичними завданнями). Важливими правилами втілення принципу зв'язку теорії з практикою є такі: складання і використання під час теоретичного навчання, особливо на уроках загальноосвітніх та природничо-наукових дисциплін, задач і завдань з виробничим змістом; надання лабораторним роботам комплексного інтегративного теоретико-практичного характеру.

Разом з тим, під час професійно-практичної підготовки принцип поєднання теорії з практикою буде більш ефективним, якщо навчання буде спрямоване від практичного виконання робіт до теоретичного їх обґрунтування. Теоретичні відомості пропонуються учням у певній послідовності, з урахуванням того, які запитання виникли під час виконання робіт: використання теоретичних положень для пояснення функціонування технічних пристроїв та апаратів; перебігу технологічних процесів та ін. Завдяки реалізації принципу зв'язку теорії та практики в навчанні, праця учнів стає більш свідомою, набуває пізнавального значення, сприяє розвитку творчих здібностей.

Зміст професійно-практичної підготовки – набутий суспільством досвід, який передається новим поколінням. Зміст професійного навчання визначається змістом і формами трудової діяльності, науково-технічними та техніко-економічними чинниками. Сьогодення характеризується інтенсивним розвитком науки і техніки, впровадженням їх досягнень до усіх сфер людської діяльності. Це істотно змінює характер праці людини, веде до перетворення предмета, технології і засобів професійної діяльності. Предметом праці сучасного фахівця стає інформація, знаряддями – правила, інструкції, технологією – певна стратегія розв’язання виробничих завдань. У таких умовах на перше місце виступають завдання сприймання і переробки інформації, контролю, прогнозування і своєчасного прийняття рішень. Людині дедалі частіше доводиться виконувати професійні функції не безпосередніми фізичними діями, а мисленнєвою діяльністю. У таких умовах на перше місце виступають завдання сприймання і переробки інформації, контролю, прогнозування і своєчасного прийняття рішень. Тому проблема змісту посідає у дидактиці професійно-практичної підготовки значне місце.

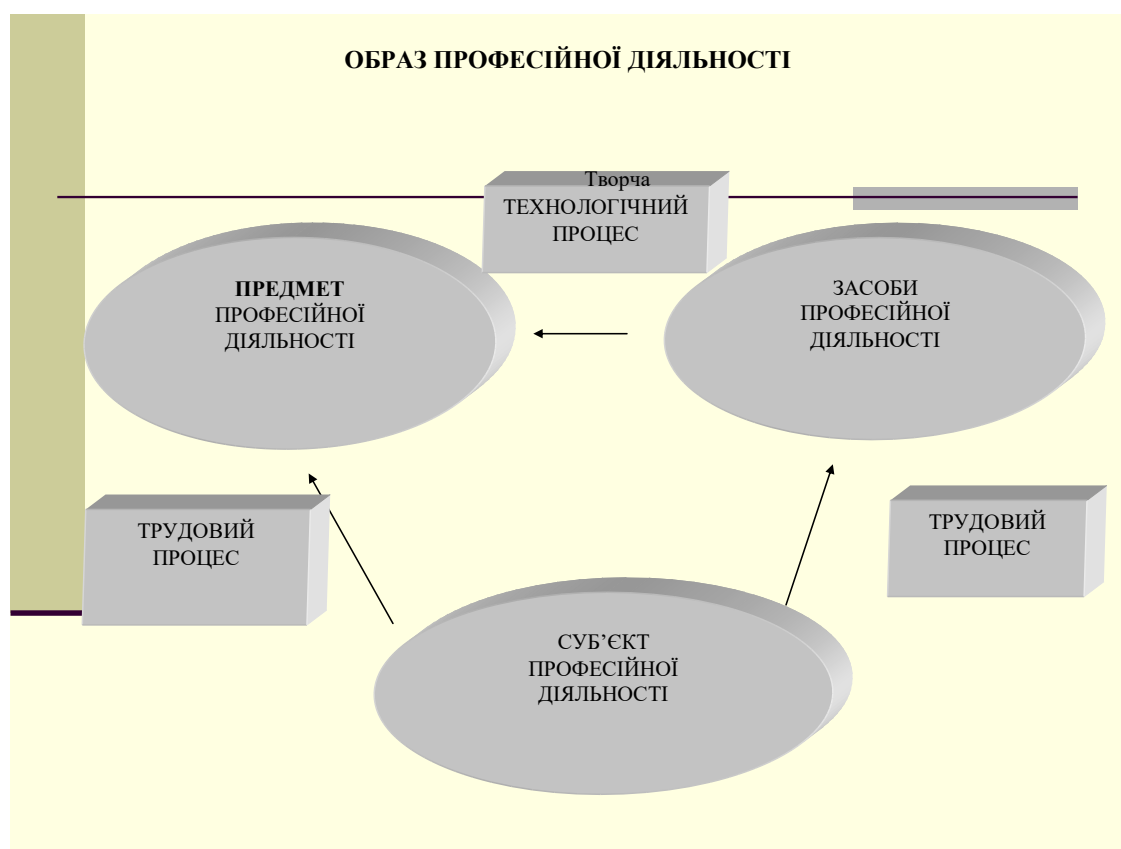

Рис.2. Структура образу професійної діяльності

Виходячи з того, що зміст охоплює практично всі компоненти навчального процесу: знання, уміння, досвід, норми і цінності, змістом професійно-практичної підготовки є система знань і вмінь, які необхідні майбутньому

фахівцю для здобуття досвіду виконання трудових функцій, згідно з виробничими та загальнолюдськими нормами і цінностями

Зміст професійно-практичної підготовки визначається структурою виробництва і змінами усіх його складових, до яких належать суб'єкти (люди) та об'єкти праці (засоби та предмети праці), виробнича технологія і людська праця. Зміни предмета, засобів, технології обов'язково відображаються на змісті професійної підготовки робітника. У процесі визначення змісту професійно-практичної підготовки доцільно використовувати образ професійної діяльності, основними компонентами якої є: предмет діяльності; суб'єкт діяльності; засоби діяльності; технологічний процес; трудовий процес.

Тому для освоєння професійної діяльності учню необхідно засвоїти:

- знання про предмет;
- знання про засоби;
- знання про суб'єкт діяльності;
- знання про трудовий процес;
- знання про технологічний процес.

Під час аналізу змісту професійної підготовки необхідно враховувати, що результатом виробничого процесу є перетворення предмета діяльності на готову продукцію. Виробничий процес, своєю чергою, поділяється на технологічний і трудовий. Особливістю технологічного процесу є взаємодія засобів праці з предметом праці, де реалізуються об'єктивні закони природи, незалежно від соціальних умов, в яких він здійснюється.

Специфікою методів професійно-практичної підготовки є двостороння суб'єкт – суб'єктна взаємодія. Метод навчання визначаються як спосіб спільної діяльності вчителя та учнів, який передбачає опанування учнями соціальним досвідом людства та організацію керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів з боку вчителя [2].

Основою для класифікації методів може бути джерело знань, структура особистості, ступінь продуктивності, дидактичні задачі тощо. Найбільш поширеними є класифікації за джерелом передачі змісту: словесні (розповідь, пояснення, бесіда, інструктаж), наочні (демонстрація, показ операцій, спостереження), практичні (вправи, розв'язання виробничо-технічних завдань, лабораторно-практичні роботи, тренування). На основі пріоритетних дидактичних цілей розрізняються комунікативні, пізнавальні перетворювальні, систематизуючі, контролюючі методи навчання (В. Онищук). Процесуальну сторону навчального процесу відображають методи його організації і здійснення, стимулювання, контролю (Ю. Бабанський). Залежно від виконання застосовується бінарна класифікація: методи викладання і методи учіння

(М. Махмутов). За характером пізнавальної діяльності визначаються такі методи: пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний); репродуктивний; проблемний; частково-пошуковий (евристичний); дослідницький.

Ведучих джерел інформації в учбовому процесі чотири: звук, зображення, практична дія або все в комплексі. Саме спосіб передачі/сприйняття учбового змісту («роби як я/вони»; «слухай, що кажуть», «дивись, що показують») може бути основою для класифікації методів навчання. Згідно цьому виділяють чотири групи методів навчання: візуальні, аудіальні, кінестетичні і полімодальні.

1. Аудіальні методи навчання. Інформація представлена в звуках. До цієї групи відносяться всі види розповідей, бесід, пояснень, лекцій. У чистому вигляді ці методи забезпечують передачу і фіксацію інформації по аудіальному каналу.

2. Візуальні методи навчання. Інформація представлена у вигляді зображення. До цієї групи відносяться демонстрації натуральних об'єктів і образотворчих посібників, а також друкованої або письмової інформації.

3. Кінестетичні методи навчання. Передача і сприйняття інформації, організовані за допомогою практичних дій і інших відчуттів тіла. В чистому вигляді дані методи не описані, однак за допомогою цих методів можливе практичне навчання.

4. Полімодальні методи навчання. Інформація рухається по декількох каналах сприйняття. Аудіовізуальні – демонстрації фільмів, деяких дослідів і експериментів. Методи розраховані на одночасну візуальну і аудіальну фіксацію інформації. Візуально-кінестетичні методи включають виконання графічних і практичних робіт без усного пояснення/викладу: розпізнавання і визначення природних об'єктів, візуальні спостереження з подальшою реєстрацією явища; сюди ж потрібно віднести методи, що передбачають роботу з комп'ютером. При використанні цих методів інформація проходить по двох каналах, що підвищує ефективність її засвоєння. Аудіально-кінестетичні – прослуховування з подальшим описом. Вони використовуються під час проведення дослідів і експериментів, роботи з комп'ютерними навчальними програмами. При використанні даних методів інформація фіксується по всіх каналах сприйняття.

Важливим чинником педагогічно обґрунтованого вибору методів навчання у професійно-технічній школі є вид підготовки. Відмінністю методів професійно-практичної підготовки є їх практичний характер.

Форми професійно-практичної підготовки у закладах професійної (професійно-технічної) освіти представлені у вигляді двох рядів: типів і видів. Кількість типів і видів занять виробничого навчання порівняно з теоретичним обмежена. Типи занять визначаються дидактичними цілями, а також і логікою

формування вмінь: урок формування початкових умінь, урок розвитку творчого вміння, урок рішення виробничо-технічних завдань, контрольний урок тощо. Види уроків поділяють залежно від вправ: урок-екскурсія, кіноурок, урок вивчення передового досвіду, урок самостійного виконання робіт тощо. Розрізняють такі типи занять виробничого навчання на підприємстві: організація робіт; використання інструкційно-технологічної документації; добір раціональних умов і параметрів; контроль і оцінювання своєї роботи; вирішення виробничих ситуацій; застосування теоретичних знань на практиці; дотримання вимог до правил безпеки.

Таким чином ми охарактеризували структуру дидактики професійно-практичної підготовки яка передбачає цілі (навчальну, виховну, розвивальну), зміст (знання, вміння), принципи, методи, форми та засоби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дегтярьова Г. Якимович Т. *Особистісний та діяльнісний підходи у післядипломній освіті інженерно-педагогічних працівників. Вісник Львівського університету : Серія педагогічна. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2005. Вип. 19. С. 369-378.*
2. Козловська І.М., Собко Я.М., Стечкевич О.О., Дубницька О.М., Якимович Т.Д. *Формування професійної компетентності майбутніх фахівців на основі інтегративного підходу: методичні рекомендації. Львів: СПОЛОМ, 2012. 64 с.*
3. *Про професійно-технічну освіту: Закон України № 103/98-ВР від 10.02.1998 р. Професійно-технічна освіта. 1998. № 1. С. 2–12.*
4. Якимович Т.Д. *Основи дидактики професійно-практичної підготовки : навчально-методичний посібник. К.: Педагогічна думка, 2013. 136 с.*

УДК 37.017.4

Вальченко С.А., старший преподаватель

УО «Гомельский государственный университет им. Ф. Скорины»

Гомель, Беларусь

СУЩНОСТНО-СМЫСЛОВЫЕ АСПЕКТЫ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Аннотация: в статье рассматривается содержательная сторона национального самосознания личности на основе его структуры. Показывается значимость когнитивного компонента этой научной категории, освещается важность эмоционально-чувственной и деятельностно-практической сторон национального самосознания.

Ключевые слова: национальное самосознание, структура, содержание национального самосознания, идентификация, патриотизм.

Valchenko SA, senior lecturer

EE "Gomel State University. Skaryna", Gomel, Belarus

ESSENTIAL AND SENSE ASPECTS NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS

Annotation: the article discusses the content side of the national identity of the individual on the basis of its structure. The importance of the cognitive component of this scientific category is shown, the importance of the emotional-sensual and activity-practical aspects of national identity is highlighted.

Key words: national identity, structure, content of national identity, identification, patriotism.